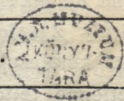

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismértek terjesztésére.

22.]

Kijön minden szombaton.

[Julius' 26-kán, 1834.]

A' mohácsi gyászütközet.

Vérbütökkel iratott fel a' magyar évkönyvekben nemzetünknek e' nagy sebe, melyet a' századok begyógyíthatnak ugyan, de a' sebhely örökre fennmarad, 's mint az elvágott tag, soha vissza nem nő. Alig kezdi a' magyar ifjat érdeklenni nemzete 's annak története, már örökre elméjébe edződik Mohácsnak gyászos emléke; sőt mielőtt környületesen tudná, mi történt légyen ott, már, mintegy vele született sajnós érzelemből, úgy emlékezik Mohácsra, mint azon gyuladásra, melly szüleit vagyionjokkal együtt porrá égetvén, ötöt szép örökségétől megfosztá, 's szegény sorsra juttatá. Minden magyar előtt ismeretes a' név, de a' gyásztörténet' részletes mivoltáról sokan mit sem tudnak. Érdekesnek hisszük tehát, e' sokszor megírt ugyan, de eléggé soha sem emlegethető veszteségnek emlékeztétét itt is feleleveníteni.

Szolimán, kinek győzedelmes híre végig dörgé a' világot, 's rémülésbe ejté a' kereszténységet, Buda' elfoglalását 's azzal országunk' meghódítását vevén nagy czéljául, 1526 elindult Stambulból, a' Szávának tartván. Junius' elején Belgrádba érkezett előhada, 's a' Dunát fegyveres nép - 's készület - terhelte hajói fedték. Hasztalan szólítá fel a' pápa, VII Clemens, a' kereszténységnek fejedelmeit e' közös ellenség ellen; a' német uralkodók vallásos egyenlenségben küzdöttek egymással, Ferencz, a' francia király, mádridi gyalázatos fogságát forgatá eszében, 's egyiket sem érdeklé a' fenyegető vész. Királyunknak, II Lajosnak, rettenetes vala helyezete, rettenetesebb az okos királynéjé, Máriaé, ki szabadulást nem látá. Segélyt nem küldé a' külföld, nem még a' rokon udvarok sem; gyámot nem nyujtának az alattvalók; nem volt engedelmség a' hivatalokban, nem jó akarat a' melléktartományokban, semmi

belátás a' statustanácsban, semmi pénz a' kincstárban, egy hajó sem járt a' Dunán; mindenütt szükség és nyomor. Nem vala a' király mellett egyetlen egy ember — mert kifogytak a' kor' hősei, a' nagy Hunyadiak — ki csak egy csapatkát is, annyival kevésbé egy egész tábornot vezérelhető lett volna; nem egyetlen egy, ki valaha ellenség' vérebe mártott kardot látott volna, 's ily rémítő állapotban a' rettenetes Szolimán háromszáz ezer emberrel nyomult hazánk felé.

Junius' 19-kén elhatározott az udvarnál az országgyűlésnek összehívása, véres kardok küldetvén szét az országban. Ki e' felhívásra hajdan elvoná magát a' hadból, szolgaságba esett, utóbb becsületét veszté; most már a' véres kard senkit sem indita többé, csak a' hirnököket, kik azt szertehordák. Junius' vége felé Csáky Mihály, Szeredy Gáspár, Petherdy Mihály, Deák János elküldettek az egyházi megyékbe, hogy a' templomi 's klastromi arany' 's ezüst' felét mindenütt szedjék fel; de mindenütt ellentállásra találtak, mert a' király' ígérete, hogy háboru után mindent gazdagon visszatérítend, sehol sem lelt hitelt; éles parancsinak senki sem engedett.

Azalatt Sz. Demeternél 200,000 török átkete a' Száván, 's fél mértföldnyi kerületben felüté sátorát, végetvetvén az ezen folyón át-mehetés' reményének. A' nádor, Batory István, kit a' határszélen fegyverkészületben hitt az udvar, Somogyban vesztegle András öccsének babocsai kastélyában, lábköszvény kinlatván. A' követtől, ki a' király' ismételt parancsit hozá neki, azt izené vissza: „ő igen is kész kiszállani a' sikra, de csak úgy, mint nádorhoz illik, rendesen kikészített sereg előtt; paraszt neki nem kell. A' király' szolgálatjában ő is kimeríté már kincstárát, 's jó lesz, ha Mohácshoz pénzt és népet küld neki a' fel-

ség." Semmit sem kapván, maga is Budára mene panaszkodni a' déli megyékbeli nemesség' akaratoságán, 's mig a' király el nem indult, ott maradt. Tomory Pál, kalocsai érsek, semmit sem kímélt a' bácsi és szerémi nemesség' felfegyverzésére, de mind hiában; a' nyomorú kifogás, hogy csak a' király' zászlója 's annak személyes vezérlete alatt kötelesek hadakozni, minden fáradságát sikerflenné tette. Tomorynak egész hadi ereje ezer lovagból 's ötszáz gyalogból álla.

Az ellenség Péterváradot vevé czélba: a' most megvihatlan erősség, akkor még csak fontos hely volt, de nem oly biztos, hogy sokáig tarthatta volna magát. A' gyenge őrizetű helynek Alapy György vala parancsnoka. Tomory utasítást kért az udvartól, zsákmányul adja-e itt magát az ellenségnek, vagy elmenjen-e, vagy a' királynak elébe vonuljon-e, vagy mi tévő legyen? De valamint pénz, ugy jó tanács sem volt Lajos' udvarában. A' status-tanács nagyobb részént szétszozlott; az egy két visszamaradt semmit sem tudá határozni. Felelet helyett egy udvarnok jött két száz huszárral, a' bácsi, bodrogi, baranyai és szerémi nemességet felkelésre sürgetni; de hol az érsek' tekintete nem használt, két száz huszár is csinosan elutasított.

Czélirányosan, de későn, azon javallatot küldé be egy ismeretlen az udvarhoz, hogy Zápolya János erdélyi, 's Radul az oláh vajda egyesülve küldessenek vagy hátrul megtámadására Szolimán' táborának, vagy Bulgáriába 's Thracziába kalandozásra. De Zápolya' hűsége kétséges vala; azonban Radul, titkos közletekkel követet küldvén Budára, helybenhagyott a' javallat, és Zápolyának megizentetett. Ez a' gyanut igazlá; mert semmit sem cselekvék, míg ideje volt; később pedig Radul kénytelenítetett kezesül adni fiját az előrelátó Szolimánnak.

Julius' 2-kán, miután a' magyar hadierő országos határozat mellett, követekkel 's véres kardok' széthordásával, háromszor felszólított a' tolnai mezőn fegyveres megjelenésre; de egyetlen egy ember sem jelent meg, Belgrádba ért Szolimán, királyunk pedig még mindig Budán ült a' kevés templomi ezüsből verendő pénzre 's a' talán kíséretül hozzá gyülemdő mágánásokra 's praclátokra aggódólag várakozva.

Julius' 15-kén megtámadta az ellenség Péterváradot. Tomory 's Alapy vitézül tarták magukat, többször visszaverék az ozmánágot, de előre láták, hogy legfeljebb tíz napig állhatják ki a' sarat oly tenger tábor előtt. Tomory segítségért nyargaltata Budára, mely ha nem küldethetnék, javallá, hogy, ha mindjárt évenkénti adó' ígérete mellett is, szerencsésebb időig fegyverszünet eszközöltessék a' szultánnál, melyet hihetőleg meg fogna adni, kielégítetvén dicsvágya az adó által. Fájdalom, hogy ennyire kellett a' magyar hazának jönni; de hiában, jobb tanácsot most nem adhat. Örömet elfogadta volna ezt a' király és kevés számú status-nácsa, de féltek a' nemesség' elégedetlenségétől 's a' szájas hősök' dühétől, kik mindennap fenegetek kardjaikat hiú lármázás közben Buda' utcáinak 's tereinek kövein, kérkedőleg azzal, minek épen hijával voltak, bátorsággal 's honszeretettel. Valóságos gyakorlott hadinépe ezer főbül álló sem vala Lajosnak még ekkor Budán, lehetetlen volt tehát az érseknek segédet küldenie. Batory István, a' somlyói házból, erdélybe küldetett futva Zápolyához, hogy egész erejével jöjjön, utközben minden fegyverhatót szedjen fel, 's Tolnána a' királlyal egyesüljön. Őt napra Kolosváron volt Batory, honnan Lugos, Temesvár, Szeged felé Tolnáig 63 m. föld köz van. Ha tehát azonnal elindult vala Zápolya, 's naponként csak öt mértföldet hátrahagyva, minden harmadik nap pihent volna is, Lőrincz napjára még is megérkezhető volt.

Julius' 20-kán végre kiindult Budáról a' király, néhány praelát és mágnás, két ezer ötszáz ember, a' pápa' segédpénzén gyűjtött gyalogság, a' királyné ezer huszárja, 's az esztergomi érsek' ötszáz lovagja, így tehát még ezen legfőbb praelátnak sem törvényesen tartozott két bandériuma, kísérvén. Csepel szigeten vett bucsut a' királynétól, ki addig kísérte, 's utoljára látá. Utközben megállongált Lajos, várván itt ott a' praelátokat és mágnásokat magához; de Batory Andrason, a' nádor' öccsén kívül senki sem jöve. A' nádor előre küldeték Tolnára, hogy az ottani szomszéd megyebeli nemességet felverje; a' király' megérkezteig egy földesurnak sem kelle vala elmaradnia. Pentelénél találkozék Batory Istvánnal, Zápolya titoknokával a' király, 's hallá, hogy a' vajdának negy-

ven ezer embere áll készen, de a' király' változó parancsaira nem tudja mitévő legyen. Először azt kapta utasításul, hogy Magyarországra jöjjen, azután, hogy vagy a' szultánt hátul támadja meg, vagy Bulgariába üssön, most ismét hogy Tolnához tartson. — Ekkor mind írásban mind szóval meghagyá Lajos, hogy Tolnához siessen Zápolya 's vele együtt az erdélyi püspök Gosztonyi János, felszólítván a' nemességet, szászokat és székelyeket, kik a' hűtelenség' büntetése alatt el ne maradjanak, utközben mindent magához vegyen a' vajda 's parasztot nemest hozzon a' királyi táborba. A' titoknoknak meghagyatott, hogy sehol ne mulasson, 's nagyobb gyorsaság végett a' budai prépost Statileo János melléje adatott. Az egész udvarnál senki sem látá át, hogy Zápolya' követsége kópasz mentség, Statileo pedig nemcsak Zápolya' 's Verbőczy' párthíve, hanem a' statusanácsban kémje is vala. Még ekkor is megérkezett volna Zápolya legalább sz. István' napjára. — Hallák az erdélyiek a' megszorult haza' félelmes kiáltását, de senki sem mozdult; Zápolya kifogyhatatlan volt jövetel' késleltetésének ürügyében; a' szász nemzet sem látszott oly mértékben huzni a' hazához, milyent önmagok' 's az egésznek boldogsága megkívánta volna.

(Folytatása következik.)

A' római kalendárium.

A' római kalendáriumot *Romulus* hozta be, Róma' alapítója K. e. 754 esztendővel; ez tíz hónapra osztotta volt az esztendőt. Az első hónap nevezetett *Martius*nak, a' hadak' istenét *Marsot* illetőleg. Azután következett *Aprilis*, a' megnyitó, mivel azon vidéken ezen hónapban nyílik meg mintegy a' föld. *Majus*' a' vénebb, a' senatorok', *Junius* pedig, az ifjabb, a' nép' tiszteletére. *Quintilis* az ötödik, *Sextilis* a' hatodik, *September* a' hetedik, *October* a' nyolczadik, *November* a' kilencedik, *December* a' tizedik. Utóbb a' második római király, *Numa Pompilius* (669) két hónapot ragasztott hozzá, *Januariust*, egy előbbeni latin királyról, 's utóbb a' hékesség' istenéről, *Janusról* nevezve,

és *Februariust*, az engesztelő hónapot; egyszer'smind meghatározá, hogy az esztendő *Januariuson* kezdődjék, 354 naphól állván az.

Az esztendőnek ezen elosztásából származott rendtelenség, a' tulajdonkénti hold- és napesztendőkre nézve, oly nagy vala, hogy *Julius Caesar* a' pharsaliai ütközet után (Kr. e. 48.) a' kiegyenlítést szükségesnek találta. Parancsára az alexandriai csillagász, *Sosigenes*, a' nap' futása szerint rendelé el az esztendőt, 365 1/4 napra osztván azt; 's minden negyediket szökőesztendővé teve, összevevén a' négyszer hat órát, 's abból *Februariushoz* egy napot ragasztván. Az idő különbsége az esztendőnek ezen megváltoztatásával 90 napra ment, a' légközelebbi esztendőnek tehát (Kr. e. 45.) 13 hónapból kellett állania, vagy 444 naphól, és *annus confusionis* (zavar esztendejének) nevezetett. *Julius Caesar*' tiszteletére a' *Quintilis* azon idő óta *Juliusnak* mondatott, 's néhány év múlva a' *Sextilis* hónap is *Augustus* nevet kapott, az első római császár', *Octavianus Augustus*' nevérol.

Ha a' rómaiak valamely történet' esztendjét előadák, Róma' építésétől számítottak, és rendszeren hozzá ragaszták az azon esztendőbeli *consul*' nevét is.

A' hónapok' napjainak számlálatában különös sajátságuk volt. Hetekre épen nem oszták a' hónapokat, hanem minden kilencedik nap vásárnap vala Rómában, melly *Nundinae* névvel nevezetett, a' mezsei népnek pedig hét köznapja vala a' munkára. Minden hónap' első napja nevezetett *Calendae*-nek. *Martius*, *Majus*, *Julius*, *October* hónapokban *Nonae*-nak mondatott a' hetedik nap, a' tizenötödik pedig *Idus*-nak; többi hónapban az ötödik nap nevezetett *Nonae*-nak, 's a' tizenharmadik *Idus*-nak.

Ez a' római *julianum* kalendárium a' keresztényeknél is elfogadtatott. De minthogy a' napesztendőnek 11 pereze 130 év alatt egy egész napot tesz, *XIII Gergely* pápa azt rendelé a' 16-dik században a' római *calendae* kereszténységnek, hogy az 1582 esztendőből, névszerint *October*' hónapból, tíz nap vétsésk el, úgy hogy az a' hónap akkor 31 nap helyett csak 21-et számlált. *October*' 4-kéről, melly akkor esőtörtök vala, 15-ikre történt az ugrás, mellynek tulajdonképen heftőnek kellett volna

lennie, ekkor pedig péntekké tétetett. Mindazáltal némelly keresztény statusban most is a' régi kalendáriom szerint számolnak; 's a' régi 's új stylus, vagy a' julianumi 's gregorianumi kalendáriom közötti különbség most 12 napot tesz.

Megjegyzésre méltók még itt.

1) A' napkerület (cyclos solis) melly áll 28 esztendőből, 's annak leforgása után minden hétnap ugyanazon napjára esik a' hónapnak. A' keresztény időszámolás szerint K. e. a' 9-dik esztendő egy napkerület kezdete volt. Ha most már akarja valaki tudni, hanyadik ez vagy amaz esztendő a' napkerületben, csak a' 9-et kell hozzá adni a' folyó esztendő számhoz, 's azután 28-al elosztani az öszveséget; a' hány-szorozathúl (quotient) kitetszik, hány napkerület vala már a' K. előtti 9 esztendőtől fogva, a' maradékból pedig, hogy hanyadik az esztendő a' jelen napkerületben. Például $1834 + 9 = 1843$, ezt 28-al elosztván, 65 jön ki hány-szorozatúl 's 23 maradékúl; a' K. előtti 9 esztendőtől fogva tehát 65 napkerület volt, 's 1834 huszonharmadik esztendeje a' 66-dik napkerületnek.

A' vasárnapok' meghatározásának könnyítése végett a' kalendáriomban, az ugynevezett vasárnapi betűk vétettek szokásba. Ha t. i. 1 Januar A., 2 Januar B, 3 Januar C betűvel 's i. t. jegyeztetik meg, az első vasárnapi betű az esztendőnek minden vasárnapjait mutatja egyszerűsmind. Ezen 1834. esztendőre nézve, például, E a' vasárnapi betű, mert az első vasárnap 5 Januariusra esik, 's így egész esztendőn által tudhatni, mellyik napjai vasárnapok a' hónapoknak. Szökő esztendőben két vasárnapi betűt mutat a' kalendáriom, mivel a' szökőnap (24 Februar) sem nem valamelly szentnek napja, sem betűje nincsen. Közönséges esztendő után eggyel hátrább megy a' vasárnapi betű, 's G-ből lesz F, F-ből lesz E 's i. t. szökő esztendő után pedig kettővel megy hátrább.

2) A' holdkerület, vagy holdarany szám (cyclos lunae) 19 esztendőből áll, melly után az új és telt hold ismét azon napjaira esnek a' hónapnak. A' keresztény számolás szerint a' 2. esztendő K. e. hold kerület' kezdete vala. Ha tehát akarja az ember tudni valamelly esztendőről, hanyadik legyen az a' holdkerületben,

ugy tesz, mint feljebb mondtuk, 's ez a' szám nevezetetik arany számnak.

Ha ugyan azon napra esik is a' holdújulás holdtölte 19 esztendő után, nem egyezik meg ugyan azon évszakkal, hanem majd 1 1/2 órával hamarabb történik; 312 esztendő alatt ez egy egész napot tesz, 's ez által indítatott Gergely pápa az arany szám' mutatóinak megigazítására, 's a' helyett az ugynevezett epaktok' (holdmutatók - pótléknepok) használására. — Ezen epaktok maradékai egy polgári napesztendőnek egy igazi holdesztendő felett, tesznek tehát egy esztendőben 11 napot, két esztendőben 22-öt, háromban pedig 33-at. De mivel 30 nap egy hónapot teszen, a' harmadik esztendőben elvettetnek ezek, 's 33 helyett például, csak 3 számláltatik. Az epaktok mutatják egyszerűsmind azt is, hanyadik napra esett 1 Januar előtt az új hold, vagy hánynapos vala új esztendő' napján a' hold. — Az arany szám és epaktok a' husvét ünnepe' meghatározására használtatnak. A' niceaei egyházi gyülekezeten ugyan is (325 K. u.) meghatározatott, hogy a' husvét ünnepe mindig első vasárnapra essék a' tavaszi új hold után. Ez a' tavaszi új hold első a' tavaszi nap 's éj egyenlőség után, vagy a' napnak a' kos' O° jutása után. A' leghamarábbi husvétek tehát Martius' 21-ére eshetnek, ha t. i. szökő az esztendő; a' legkésőbbiek pedig Aprilis' 25-ére; ezen két nap a' husvét' két szélső határa.

3) Az *indictio* vagy római adószám, áll 15 esztendőből, 's eredetét a' rómaiak status gazdálkodásából veszi. A' keresztény számolás szerint a' K. előtti harmadik esztendő egy *indictio*' kezdete vala. Ha tudni akarja valaki bizonyos esztendőnek *indictio*'i számját, keresse ugy, mint a' napkerületnél 's arany számnál előadók.

4) A' feljebbi három cyclos vagy circulus szám' sokszorozásából a' julianusi periodus származik, tudnillik $28 + 19 \times 15 = 7980$. Scalliger József szerint ugyan is 7980 esztendej időszak után mind a' három circulus 1 Januariusban kezdődik. Ezen időköznek kezdete 710 vagy 706 esztendővel visz bennünket hátrább a' rendesen felvett teremtetési esztendőnél. Ezen 1834. esztendő 6548-ika ezen időszaknak.

H a r a m i á k.

Nem jutott még az emberiség' miveltésége azon magas fokra, hogy csak egyetlen egy status is volna a' földön, mellyben az emberek aljasabb szenvedelmektől, kicsapongásoktól 's erkölcstelenségektől menten, önkényt hódolnának mind isteni mind társasági törvényeknek; sőt alig reménylhető, hogy a' polgári társaságnak minden tagja fedhetetlenségig emeltessék valaha az erkölcsöket szelidítő 's a' lelket nemesítő nevelés és kiképzés által. Minden polgári egyesületben megvan azon osztály, melly a' köz czélnak ellenszegülvén, átka 's ostora a' társaságnak, azon különbséggel, hogy egyik országban nagyobb számmal 's iszonyatosb gonoszságokkal üzi miségét, mint másokban. Ezen osztályt teszik az ugynevezett haramiák, kikben néha igen alkalmas tagjait veszti a' társaság, sőt a' helyett ellenségeit leli a' mind lelki, mind testi adományokkal többnyire gazdagon felruházottakban. Gyakran csak az által lesznek ezek a' társaság' ostoraivá, hogy elmulasztott nevelésök által langoló tűzök nem talált rendes 's a' status czéljánok megfelelő irányt; czélnak megfelelő nevelés, alkalmaztatás által ellenben ezen lelki 's testi erő' teljessége gazdagon fogna gyümölcsözni a' statusnak, a' helyett, hogy így kárhozatos háborgatója a' csendnek és bátorságnak.

Hazánkat elhírelé a' külföld haramiáinkról, 's úgy látszik, épen azok terjesztgetik e' hirt, kik soha sem jártak országunkban, mert úgy adják elő többek közt a' Bakony' erdejét, mint Amerika' határtalan 's tengernyi őserdejét, rakva zsványokkal, ragadozókkal, gyilkosokkal 's más számtalan seprejével a' társaságnak, szóval mint tanyáját a' haramiáknak, kik miatt nem csak épen ott, hanem egész hazában veszélyesebb az utazás mint az arabs pusztákon, mert csordákban kóborogván ezek, mint a' bosnyákok, fosztogatnak és öldösnék. Ha e' hamis hírek' szemtelen hintegetője valaha járt volna hazánkban, 's különösen a' Bakony körül, mellyet szemtanuként ír le, láthatá vala, hogy nincs többé azon tenger vadonság, melly hajdan oly sok utonállónak fészke lehetett, hanem kiirtatván, több mint harmincz falu ültetett helyére,

hogy munkásságban 's népességben virágozzanak, csak itt ott maradván egy egy darab fölt a' sivatag regentegből. De általában azt is fogá tapasztalhatni: hogy a' magyar haramiák, nemcsak kevés számuak, hanem ritka kivételekkel emberségesebbek sok más országbeliekénél, mert míg, például, az olasz utonálló, a' tigrisnél vérengzőbben agyon lövi vagy szurja előbb az utast, azután fosztja meg sokszor csak egy pár garasától, 's így gonosz fáradságának minden jutalma nélkül, a' magyar nem gyéren köszönti, 's többnyire tréfásan, (mintegy ez által eltakarva gonoszságának rútságát, mellyet szégyenleni látszik) kéri el pénzes erszényét, és csak az ellentállás vagy megtámadás teszi vaddá, a' megsértés vagy sebesítés gyilkossá. Hányszor megtörtént nálunk, hogy a' haramia órát 's egyebet, mire szüksége nem volt, visszaadott, tűzszerszámot pedig, akármily heces lenne is, emberségesen meghagy a' dohányos utazónál? Hányszor megtörtént az is, hogy a' legvérengzőnek tartatott bunyik behajlott a' kocsiba, egy csókot kért a' szép asszonytól vagy kisasszonytól, 's minden legkisebb sérelem nélkül eresztette tovább, sőt enyelegve 's módosan bátorítgatá a' remegőket? Találkoznak ugyan czimboraságok, tiz tizenkét, legfeljebb huszonnégy fejből állók, de egész csordák 's családok soha sem társasulnak össze, mint Olasz- vagy Spanyolországban, annyival kevésbé mint sok török és oláh tartományban. Más országokban bizonyos keresetmód a' haramiaság, és gyakran fiuról fiura, nemzetségről nemzetségre száll, mint egyetlen örökség, a' honnan finomsággal de annál nagyobb kegyetlenséggel üzetik: nálunk többnyire pásztorok, kik távol a' társaságtól, örökké pusztán 's erdőkben nevelkednek és élnek, szökevények 's más fenyték alá vétetett vétkesek, kik a' törvény elől futnak, lesznek, fájdalom, haramiákká; leselkedésük, hacsak boszúállást nem szomjuhozhatnak valakin, legfeljebb lovára 's pénzére irányoztatik az utasnak, ritkábban egyéb vagyonára, legritkábban életére, úgy hogy miattok az útas' élete sehol sem bátorságosabb mint nálunk. Tagadhatatlanul vagynak egyes esetek, hogy a' haramia, minden képzeletet felülhaladó vetemedettséggel, 's minden ragadozó állati vérszopóságot felülmúló kegyetlenséggel, az emberiséget levetkezve,

semmi sugallását, semmi ösztönét nem hallja a természetnek, mint több esztendő előtt Vas vármegyében, Pinkafőn, élitelt és kivesztett *Stradafüsler* nevű haramiák — kikről más alkalommal bővebben. — De ezek is töbnyire külföldiek és megszökött katonák voltak, noha véres mesterségüket nemcsak a szomszéd Ausztriában, hanem Sopron, Vas, Zala és Somogy vármegyékben is üzték; de hasonlítván az ilyet ezt más országokéinak számához, nálunk valóban ritkább tüneménynek mondathatjuk.

Mi fenytékét 's políziáját illeti ezen minden esetre üldözésre méltó osztálynak, diéséretesb az, mint sok más országokban. Némelly megyékben az ugynevezett pandurok tartatnak e' végre, kik bámulatos ügyességgel bírnak a' haramiák' vadászatában; más megyékben a' bátorságra ügyelő biztosok tisztében áll ezeknek nyomozása 's elfogdosása, 's egy megye sincs, mellynek intézkedesei nem volnának e' végre. Az ilyen pandurok, megyei katonák és tisztviselők nagyobb veszélyben forognak mindenféle utasoknál, mert hogy velők nem igen sympathizálnak ama' szegény legények, igen természetes; de ugyan azért erős, ügyes, bátor és vállalkozó férfiak is választatnak e' hivatalra, kiknek történeteit hallani néha szerfelett érdekes, 's a' veszély, mellyben forogtak, gyakran haját borzasztó. Képünk mutatja mint szoktak a' haramiák meglepetni 's elfogatni, hogy a' törvény' hatalmába juttatván, ítélet mondathassék felettök, s' hajtathassék rajtok véghez.

Siketnémák' kéz-alphabetjük.

Kézalphabetnek vagy a b c-nek neveztetik oly helyzetése vagy formálása a' kéznek, mellyel az alphabetnek' betüi egyenként előadatnak. — E' siketnémák a b c-je csak abban különbözik a' közönségestől, hogy egyszerűbb és könnyebb, úgy hogy fél kézzel minden betű kiképezthetetik.

Ez, mellyet mi itt adunk a' képen, spanyol találmány eredetileg, mint maga a' siketnémák' oktatásának módja is; a' vakok még most is árulgatják ezt Mádrid' utcáiban a' tanulóknak.

Peseira Francziországba vivén, 's *dactylogia* (újjak' nyelve) czímet ragasztván rá, nem sokára elterjedt minden siketnémák' oskolájába, mellyekben azelőtt két kézzel képeztetett az a b c; elterjedt azután Olasz- Német- Muszka-Svéd, sőt Angolország' legfőbb oskoláiba is. Nálunk, hogy nyelvünkhöz alkalmaztattabb lenne 's a' kettős betüket is, például ly-t- es-t, gy-t 's a' t. egy fogással kiadhatnók, az újjak néhány más helyzetetésének találásával még meg kellene toldani; 's ki emberbarátisága által lelkesítetvén, a' szerencsétlenek' szomorú helyzetetésének vigasztalására, ezt egész egyszerűségben kitalálná 's hozzánk beküldené, örömmel fognók közleni.

Ezen alphabet' segédével egész szavakat, kitételeket, sőt egész beszédeket lehet írni. Megtanulni könnyű, mert legfeljebb fél óra kívántatik rá 's néhány napi gyakorlás, hogy teljes gyorsasághoz és könnyűséghez jusson valaki benne. Nem szükséges mindenkor egész kitételeket leírni ilyképen, kivált a' siketnémáknak; a' legfőbb szó elég a' figyelem' megkötésére, a' gondolat' többi részét egy természetes tagjáratás vagy mozdulat kipótolja.

Nem kell felcserélni, mint sokszor történni szokott, a' dactylogiat az epecselési vagy tagjáratási nyelvel, a' mimikával, vagy siketnémák' igazi nyelvével. A' dactylogia, mint látjuk, nem egyéb bizonyos levegőbeli írásnemenél, mellyel a' tollhoz vagy ezeruzához nyulást pótoljuk ki; ez csak betüket képez; a' mimikai nyelv pedig gondolatokat fejez ki. Epecseléssel valamely testnek alakját, mozgásait, minden physikai cselekvést, 's metáphorailag az erkölcsi és szellemi mozdulatokat követjük; ábrázatunk mindent nyilatkoztat a' szemnek, mi bennünk történik; a' tagjáratás, az ábrázat által kelkesítetvén, a' természeti nyelvet képezi, melly gazdag, bőv, erős, 's a' gondolat' minden árnyéklatira alkalmas. A' szenvedélyek' kinyomásában nincs nyelv, melly erőre 's hév-re ezzel hasonlítottathatnék.

A' siketnémák egymás közt csaknem kizárólag a' mimikai nyelvet használják, a' kéz alphabethez csak tulajdon nevek' kifejezése végett folyamódnak, vagy némelly mesterszavak miatt, mellyeket tsak hosszason lehetne jelekkel karakterizálni. De a' mimikai tagjáratás-

ban járatlanokkal nagyon czélirányosan használják a' dactylogiát; ez által minden siketné-mával lehet beszélni, ki nevelést kapott, csak azon nyelven beszéljen vele az ember, mellyen ő tanult: mivel dactylogia csak szavakat fejezvé ki, nem pedig egyenesen gondolatokat, a' franczia siket néma francziául, a' német németül beszél. Hartford-ban, az egyesült státusok' első siketnéma oskoláju városában, akár hol jár a' siketnéma, boltban vagy társaságban, mindenütt talál valakit a' kéz abc-t értőt, ki vele tud beszélgetni, 's így elfelejti szerencsétlenségét. Nyilván van tehát, hogy a' kéz-alphabet' elterjedése igen nagy jótétel lenne a' siketnémákra 's mind azokra nézve nálunk is, kiknek velők dolgok legyenek.

Meg kell még jegyeznünk, hogy a' **J** és **Z** betűk levegőben képezetnek, **J** a' kis ujjal, **Z** a' mutatóval; ugyan csak mutató ujjal jegyeztetnek az ékek és pontok is; minden szónak vége egy kis szünetvonással, vagy a' kéznek balról jobbra vízérányos mozdításával jeleltetik meg.

Üvegsinálás.

Az emberi mesterségek' egész tartományában nincs nevezetesebb az üveg' készítésénél. Oly anyagok, mellyek magokban a' legcsekélyebb értékűeknek látszanak, öszve egyelítetvén, mind különböző tulajdonságu, mind új karakterű tömeget szolgáltatnak. Valóban, ha egy avatlan homokot, óntajtékot és amerikai hamuzsirt heverni lát, nem hihet egyebet, hanem hogy csak valami hájnok vessző változtathatja által azokat kemény kristályfényű testté.

Az üveg' állományrészei közönségesen ezek:

- 120 rész jól megmosott fejrő fővény.
- 40 rész tisztított amerikai hamuzsír.
- 35 rész óntajték.
- 18 rész salétrom és
- 1 rész fekete vassfényfoszlány - oxydum.

Ezen anyagok illő idomban vétetvén, egy ahoz készült kemenczében, némüképen mésszé változtatnak, hogy minden nedv és a' köszén-

anyagszesz kivétessék belőlök; ezzel lépcsőnként megy feljebb feljebb a' készítő és mintegy félüvegesítésig. A' tömeg ekkor üvegtömegnek (fritte) neveztetik, és tiszta vaslapáttal az olvasztó kemencze' oldal-lyukain fazékakba hanyatlik; de előbb a' legnagyobb hősegre emeltetik a' tűz benne; ezután a' nyílás nedves agyaggal bedugatik, csak egy kis lyuk hagyatván, mellyen a' kemencze' belsejébe leheszen látni. A' tömeg nem sokára feldúzzad és mintegy forró tüztengernek mutatkozik. Fővés alatt gyakrabban próbák vétetnek ki egy vas rudon a' tömegből, míg az üveg szép tiszta 's átlátszó. Most már annyira meghűtetik az üveg, hogy mint valamely tézsiát tetszés szerint lehet alakítani; oly nyúló az, hogy fonallá húzatván 's hamarosan felmotollátatván száz ölnyire is hosszíthatatnék.

Most jött már a' *fűvás'* állapotjába. Egy közönséges palaczk' csinálására, például, elővesz a' dolgos egy négylábnyi hosszáságu vas csövet, bele mártja a' megolvadt üvegbe, 's megforgatja oly formán, hogy kevés rajta maradjon; akkor kihuzza a' csövet, a' föld felé tartja, hogy a' ráragadt tömeg önnön terhe miatt lefelé terjeszkedjék 's hosszás gömbölyű üveg - testté legyen, mellynek az üvegfűvő tetszése szerint adhat ez vagy amaz formát. Elvégeztetvén ez, egy zárt kemenczébe tétetik, melly hűtőnek neveztetik, azután lassu meghülés után kész a' használatra. —

N a p l ó.

Julius' 26-kan 1760. *Laudon* hosszás, és a' haditörténetben jeles ostromlás után elfoglalja *Glatz* erősséget. — 1805. A' zsidó követek congressusa Párisban.

— 27-kén 1794. 9-dik thermidori zendülés. A' jakobinismus' megbukása. Vége a' rettegés' kormányának és kezdete a' mérsékletnek (moderatisme). *Robespierre*, franczia nemzeti gyülekezetbeli követ 's a' jólét - biztosság' tagja

más nap nyaktilóval kivesztetik. — 1675 a' sasbathi ütközetben elesik *Turenne*, Franciaország' híres hadivezére.

Julius' 28-kán 1793. Mantua megadja magát *Kray*-nak, feltételek alatt. — 1508. kegyetlen trónlázadás Konstantinápolyban. III *Szelim* kínosan meggyilkoltatván, II Muhamed szultánná lesz.

— 29-kén 1760. II *Fridrik*-et kényszeríti *Dau*n a' drezdai ostrommal felhagyni. — 1817. a' berlini színház tövig leég.

— 30-kán 1718. meghal *Penn* Wilmos, quacker, vallásos ábrándozó 's Pennsylvania tartomány' alapítója.

— 31-kén 1815. A' szövetséges hatalmak' végzése, hogy Napoleon fogolyként sz. Helenára vitessék, tudtára adatik neki *Bambury* status-altitoknak által; ennek következtében augusztus' 8-kán elindul a' *Plymouthi* öbölből Northumberland lineahajón, *Cockburn* admirál alatt, tiz hajótól kíséretve.

Augusztus' 1-jén 1798. Tengeri ütközet az *abukiri* révtorokban. A' francia flotta maj. 19. indula ki a' touloni kikötőből, hogy egy hadi sereget gen. Bonaparte vezérlése alatt Égiptomba vigyen. Mihelyt erről a' Cadix előtt kóválygó angol admirál Sz. Vincent hirt vett vala, elküldé contreadmirál *Nelson*-t 14 lineahajóval a' földközi tengerre, és parancsot ada neki, hogy az ellenséges flottát keresse fel 's támadja meg. Alig pillantotta meg *Nelson* az ellenséges hajókat az *abukiri* kikötőben, azonnal jelt ada az ütközetre, 's alig érkezhének helyeikre a' francia kapitányok, kik épen az admiralhajón valának egybegyűlve, midőn már az első angol hajók elkezdek a' megtá-

madást. Ámbár a' francia flotta, görbe lineába állítva, olly közel szorula egy kis szigethez, melly egy álguykból, mozsarakból álló batteria által fedeztetett, a' mint csak lehetett, mindazáltal *Nelson* hirtelen hallatlan vakmerőséggel keresztül törete flottájának felével a' sziget és a' francia ütközetlinea között, 's a' száraz felől leveztete annak háta megett, míg a' másik fele annak frontja' elébe vonula, és egy puskalövetnyire attól vasmacsákát ereszte, úgy hogy a' francia hajók mind a' két part felől, mind a' tenger színéről megtámadtak. Esti hetedfél óra naplemenetkor kezdődék az ütközet. Egy óra mulva 5 francia hajó fosztatott meg árbo-czától 's foglaltatott el. A' francia admiral *Brueys* egy álguygolyó által elveszté életét; l'*Orient* nevű hajója nagy elevenséggel folytatá még a' tüzet, midőn egyszerre lángba horult. Tiz óra tájon a' 120 álguyus pompás épület felrepüle a' levegőbe. Csak 70—80 ember mentethetett meg ezerből. A' halálosan megsebesített kapitány *Casabiancát* önkényt követé a' halálba 12 évű fija. Azonban a' többi hajók egész reggelig folytaták az álguyzást, míg a' francia flottának teljes meggyőzöttetése el nem választá a' dolgot. Csak 2 lineahajó és 2 fregat menekedék meg Maltába és Corfuba; 9 lineahajó elfoglaltatott, egy a' levegőbe repült, más egy fregattal együtt magoktól a' francziáktól elégettetett, egynek pedig a' feneké kifúratott Igy tétetett semmivé másodsor a' francia tengeri erő a' földközi tengeren.

P O Z S O N Y B A N,

íj. Schmid Antal' betűjivel és költségén.